

L' hora de la sobirania alimentària

Suplement del Quadern núm. 163 de CiJ - (n. 199) - Setembre, 2009
R. de Llúria, 13, 08010 Barcelona - tel. 93 317 23 38, fax 93 317 10 94
info@fespinal.com - www.fespinal.com

T'has preguntat algun cop per què una poma costa gairebé el mateix tant si ve de Sud-àfrica, com de Califòrnia o d'Espanya? Per què podem trobar pràcticament els mateixos aliments al supermercat, durant tot l'any? O per quina raó importem des de tan lluny productes que els nostres pagesos recullen a pocs quilòmetres de casa nostra?

«Amb el menjar no s'hi juga», repetien les nostres àvies. Però avui l'alimentació s'ha convertit en un valor més de mercat i s'hi "juga" a totes les borses del món, independentment de les repercussions que tingui per als éssers humans.

Els espanyols gastem el 18% del sou en alimentació, i ens rasquem la butxaca quan els aliments pugen de preu, com va passar durant la crisi alimentària del 2008. Però a la majoria de països en desenvolupament,

les famílies gasten entre un 60 i un 80% dels ingressos en alimentació: com poden, doncs, reaccionar davant les pujades del mercat?

1. Aliments: producció i consum

Què passa aquí al Nord?

Des de fa molts anys, els pagesos d'Espanya i Europa només poden produir gràcies als subsidis que reben mitjançant la PAC. Fins i tot, en algun moment es va arribar a pagar als agricultors perquè no produïssin o per destruir les seves collites, tot això per les exigències del mercat i la competència dels productors estrangers. De cada euro que la Unió Europea gasta, cinquanta cèntims es destinen a pagar als seus pagesos, però no a tots: el 4% dels empresaris agrícoles rep el 40% de les ajudes.

Aquesta tendència a l'increment de la productivitat i a les grans explotacions, juntament amb legislacions enfocades a aquest tipus d'agricultura, creen grans dificultats als petits productors, que es veuen amb seriosos problemes a l'hora de tirar endavant les explotacions.

A més a més, quan un agricultor espanyol decideix vendre el seu producte, es troba amb un nou problema. A Espanya, unes poques companyies controlen tot el sistema intermediari de distribució d'aliments. El poder que aquestes companyies exerceixen sobre tots els pagesos és enorme, imposant els preus finals de compra i els terminis de pagament. ¿No seria ideal poder anar al supermercat i escollir el preu i el termini de pagament de la nostra compra? Doncs aquesta és, a la pràctica, la imposició que pateixen els nostres pagesos.

Una vegada al *super*, els nostres aliments locals han de competir amb els aliments portats de l'estranger, moltes vegades més barats per les condicions injustes en què es produeixen i comercialitzen. A més a més, el transport d'aquests aliments, i dels altres béns lligats a la producció agrícola, representen un 5% de tota l'energia consumida cada any al món.

Un producte no és pas millor per haver estat fet a prop de casa. Els models de producció d'aliments que utilitzem als països industrialitzats són altament eficients pel que fa a quantitat, però altament ineficients pel que es refereix al consum energètic. Als Estats Units, per exemple, per cada caloría d'aliment produïda en una granja intensiva de vaques, se'n consumeixen dotze; o per cada caloría d'aliment produïda en una granja intensiva d'ous, se'n utilitzen quatre.

I què podem dir dels consumidors? Doncs que cada vegada veiem més reduïdes les nostres opcions. A Espanya, el 81% de la població compra els seus aliments en

grans centres de distribució alimentària. Cinc empreses i dues centrals de compres controlen el 75% de la distribució alimentària i el 60% de tot el benefici que genera la cadena agroalimentària. Aquesta concentració de la distribució d'aliments crea un efecte embut, amb molts productors i molts consumidors a tots dos costats de la cadena i molt pocs distribuïdors, situació que els dóna un gran poder de decisió sobre preus, terminis, qualitats i disponibilitat dels productes que consumim tots els ciutadans.

I què és el que passa allà al Sud?

A la resta del món, les coses no van pas gaire millor. Les polítiques que porten a terme tant els governs com les institucions internacionals, en les darreres dècades, no han ajudat en gairebé res els productors dels països més empobrits. Les polítiques de liberalització de mercat, realitzades pel FMI o enfocades a l'agricultura d'exportació, realitzades pel BM, han portat els pagesos a la ruïna en molts països.

Com a exemple, vegem, si no, el cas d'Haití. És el país més empobrit de tot Amèrica i un dels més desestructurats del món. La dieta bàsica dels haitians consisteix en arròs i carn. A la dècada dels seixanta, Haití era capaç de produir pràcticament tot l'arròs que es consumia al país i només n'havia d'importar unes dues-centes tones. Després del desembarcament dels organismes internacionals, Haití produeix cada any menys arròs, a canvi de produir més canya de sucre destinada a l'exportació. En el període 1997-2002, Haití va importar dels Estats Units 1,3 milions de tones d'arròs.

El 2008, els haitians es van revoltar després de la pujada del preu dels aliments, ja que per a la majoria de la població era impossible alimentar la família.

La desregulació del mercat haitià, gràcies al Tractat de Lliure Comerç, és un altre dels factors que han enfonsat el país. Com a Colòmbia, Panamà, Xile, Hondures o El Salvador, entre molts altres, els pagesos d'aquests països han de competir, d'igual a igual, amb els pagesos mecanitzats i subsidiats pels governs dels països més rics. D'aquesta manera, els governs europeus i nord-americans juguen amb el futur d'aquestes famílies, exigint-los polítiques que ni ells mateixos no compleixen amb els seus agricultors.

A més a més, però, quan aquests productes alimentaris aconsegueixen arribar als mercats internacionals, els especuladors de les borses de valors hi juguen com si fossin una matèria qualsevol i no la sustentació de milers i milers de famílies a tot el món. L'ús de gra alimentari com a moneda de canvi en borses, com la de Chicago o Nova York, s'estima que fou responsable del 30% de les pujades de preus el 2008. En aquell moment, el gra bàsic va arribar a rècords històrics, fent inaccessible aquests productes a les persones que més els necessitaven. Com a exemple, segons la FAO, el preu de l'arròs, sustentació per a milers de famílies empobrides de tot el món, va pujar un 74%.

Amb la mateixa intenció de treure més benefici a aquests gra, la conversió d'explotacions alimentàries en zones de conreu per a biocombustibles també va ajudar a l'alça del 2008. Milers d'hectàrees, abans dedicades a conrear aliments bàsics, ara s'utilitzen per a cremar aquests aliments i donar menjar al «membre més important de la família», com diu Eduardo Galeano: el cotxe. Cal tenir en compte que per a omplir el dipòsit d'un cotxe de bio-etanol (80 litres) s'utilitza la mateixa quantitat de gra que per a alimentar una persona tot un any, segons estudis del Earth Policy Institute. A més, les

males pràctiques i les males polítiques, associades a aquests conreus, han provocat problemes socials, com desplaçaments forçosos de població, pèrdua de selva o dessecació d'aqüífers.

L'any 2008, en més de vint països van esclatar revoltes amb motiu de la pujada de preus dels aliments. Aquestes revoltes van ser fruit de la desesperació dels més desposseïts per no poder accedir a un dret universal: el dret a l'alimentació. I perquè aquest dret es respecti, és evident que no podem deixar-ho en mans del lliure mercat.

2. Hi ha alternatives: la sobirania alimentària

Davant d'aquest panorama, les organitzacions pageses i de productors agrícoles proposen una alternativa: la sobirania alimentària.

La sobirania alimentària és el dret dels pobles i dels països a definir les polítiques agropecuàries i de producció d'aliments, organitzant la producció i el consum d'aliments d'acord amb les seves necessitats i donant prioritat a la producció i al consum local. La sobirania alimentària promou la devolució a cada poble i nació del control sobre els aliments que produeix i consumeix; la recuperació de totes les eines jurídiques, tècniques i polítiques que necessita per a fer-ho, i la seva aplicació eficaç en àmbits locals, nacionals o regionals, que és a on s'ha de dirigir de manera preferent la producció d'aliments, en considerar-se una qüestió de seguretat i independència nacional.

En conseqüència, la sobirania alimentària significa prioritzar la producció agrícola local per a alimentar la població; l'accés dels agricultors i dels "sense terra" a la terra, a l'aigua, a les llavors i al crèdit; el dret

dels pagesos a produir aliments, i el dret dels consumidors a poder decidir el que volen consumir i com i qui ho produeix. També significa el dret dels països a protegir-se de les importacions agrícoles i alimentàries massa barates; el compromís amb una producció sostenible; i el reconeixement dels drets de les dones pageses que tenen un paper essencial en la producció agrícola i en l'alimentació.

Des d'aquesta perspectiva, es defensa un model d'intercanvi agrícola centrat en els mercats locals, regionals i estatals, redimensionant així el comerç internacional, ja que es considera que tant els preus com la producció han de ser regulats i orientats per les necessitats locals i no per mecanismes d'un lliure mercat dominat per les grans corporacions. Aquesta prioritització del desenvolupament local, és just el contrari del que pretenien els Tractats de Lliure Comerç (TLC).

Finalment, en allò que es refereix a les polítiques agràries es defensa una política d'ajudes centrada en els pagesos i no en les indústries del camp, defensant una visió de l'agricultura com a "servei públic", ja que només una "agricultura pagesa" és la garantia d'una producció equilibrada d'aliments, atenta a l'harmonia dels ecosistemes, sostenible ambientalment i capaç de gestionar d'una manera equilibrada el territori rural.

En resum, són els pobles els que han de prendre les decisions relacionades amb la política alimentària i han de ser ells els que decideixin què i com produir, i no estar sotmesos a l'oscil·lació del mercat.

3. Què hi puc fer jo?

Com a consumidors, hem de prendre consciència del gran poder que hi ha darrere de

les nostres compres, una cosa que sovint ens passa desapercibuda. El consum no és únicament un mitjà de supervivència, sinó també una forma de relacionar-se i comunicar-se amb un mateix i amb els altres.

Per això, és necessari avançar vers un consum alternatiu i responsable, basat en tres pilars fonamental: un consum d'acord amb valors ètics, un consum solidari amb els exclosos de la "mà invisible del mercat", i un consum ecològic que tingui en compte l'impacte mediambiental.

A més a més, a escala mundial s'estan duent a terme múltiples iniciatives en favor de la sobirania alimentària. A Espanya, campanyes específiques com «Supermercats no, gràcies» o «No et mengis el món» denuncien algunes de les qüestions de les quals hem parlat més amunt. Als països del Sud, moviments com Vía Campesina o moviments anti-TLC fan la seva tasca de lluita, conscienciació i suport entre els seus propis ciutadans. El suport a qualsevol d'aquestes iniciatives posarà el nostre granet de sorra a la consecució d'aquestes metes.

En conclusió: cal buscar alternatives. La sobirania alimentària proposa un canvi del model agroalimentari hegemònic, proposa una nova via per a fer del nostre món un món més just, més equitatiu i més sostenible per a tots, i proposa una forma d'assegurar el dret a l'alimentació als milions de persones que encara passen fam al món. No és un desafiament fàcil, però ens juguem massa en tot això per a restar impassibles davant la situació actual.

Basilio Rodríguez (enginyer forestal)
i Jesús Sanz (antropòleg)

*Membres del grup de consum
responsable GÜECO*